

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่องสังคมจารีตประเพณีและการยอมรับการวางแผนครอบครัว : ศึกษากรณีชาวเขาในเขตโครงการหลวง มีวัตถุประสงค์เพื่อทราบถึงปัจจัยทางสังคมจารีตประเพณีของชาวเขาที่เป็นเหตุให้มีลูกมากและสาเหตุที่ทำให้ชาวเขาไม่นิยมคุมกำเนิด รวมทั้งผลกระทบของการมีบุตรมากและเพื่อเสนอกลยุทธ์ที่เหมาะสมในการวางแผนครอบครัวแก่ชาวเขา การศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพที่ใช้แบบสัมภาษณ์ และการสนทนาแบบเจาะลึก และใช้วิธีสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) โดยมีกรอบแนวคิดที่ว่าระบบวิถีชีวิตตามวัฒนธรรมของแต่ละเผ่าเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการยอมรับการวางแผนครอบครัว การศึกษาครั้งนี้ได้ดำเนินการในหมู่บ้านชาวเขาเผ่ามูเซอและเผ่าแม้ว (ม้ง) เผ่าละ 2 หมู่บ้าน โดยเลือกหมู่บ้านที่มีการปฏิบัติงานวางแผนครอบครัวของโครงการหลวงเผ่าละ 1 หมู่บ้าน และหมู่บ้านที่ยังไม่มีการปฏิบัติงานดังกล่าวอีกเผ่าละ 1 หมู่บ้าน ผลการศึกษาครั้งนี้พบว่า หมู่บ้านที่ทำการศึกษาทุกหมู่บ้านยังเป็นหมู่บ้านที่มีสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมตามจารีตประเพณีของแต่ละเผ่าที่เหมือนกัน ความแตกต่างที่เป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการยอมรับการวางแผนครอบครัว คือ สภาวะผู้นำในชุมชน การส่งเสริมการวางแผนครอบครัวในหมู่บ้านได้เริ่มต้นอย่างจริงจังโดยกลุ่ม อสม. เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2525 เป็นต้นมา แต่อย่างไรก็ตามเฉลี่ยแล้วมีสตรีวัยเจริญพันธุ์ประมาณกึ่งหนึ่งเท่านั้นที่มีการวางแผนครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำหมันถาวรมีการทำกันน้อย และยังไม่พบว่ามีผู้ชายทำหมันถาวร

ปัจจัยสำคัญ ๆ ที่ทำให้ชาวเขามีการคุมกำเนิดน้อย มีสี่ประการคือ ประการแรกคือ ปัจจัยทางวัฒนธรรม ทั้งมูเซอและแม้วมีแนวคิดว่าการมีบุตรหลายคนจะเป็นหลักประกันเบื้องต้นว่าจะมีผู้เลี้ยงดูยามแก่เฒ่าและมีผู้จัดการพิธีศพ สังคมมูเซอจะให้ความสำคัญแก่ลูกผู้หญิงมากกว่าลูกผู้ชาย เพราะ เมื่อแต่งงานแล้วจะนำสามีมาช่วยทำงาน ส่วนแม้วถือว่าลูกผู้ชายเป็นผู้สืบสกุลและมีหน้าที่เลี้ยงดูพ่อแม่ จัดการพิธีงานศพรวมทั้งทำการเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษของตน ยังมีบุตรชายมากเท่าใดยิ่งจะมีความมั่นคงทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมมากยิ่งขึ้น

ประการที่สองเป็นปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ทั้งมูเซอและแม้วยังถือว่าแรงงานเป็นปัจจัยที่สำคัญในการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร ประการที่สามคือปัจจัยทางด้านสังคม ทั้งมูเซอและแม้วยังให้ความสำคัญแก่ระบบเครือญาติ โดยเฉพาะสังคมแม้วที่กลุ่มเครือญาติมีความสำคัญมาก การมีกลุ่มเครือญาติที่ใหญ่นอกจากจะมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจแล้วยังส่งเสริมสถานภาพทางสังคมให้ดีอีกด้วย สำหรับมูเซอยังมีปัจจัยพิเศษอีกประการหนึ่ง คือ การที่สังคมมีการหย่าร้างกันง่ายทำให้สตรีมูเซอไม่นิยมการทำหมันถาวร

มงคล จันทร์บำรุง และคนอื่นๆ. 2542. รายงานการวิจัยเรื่อง สังคมจารีตประเพณีและการยอมรับการวางแผนครอบครัว : ศึกษากรณีชาวเขาในเขตโครงการหลวง. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยชาวเขา กรมประชาสงเคราะห์.

ประการสุดท้าย คือปัจจัยที่เกิดจากการดำเนินการวางแผนครอบครัว ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังขาดความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการคุมกำเนิด และเชื่อคล้อยตามคำเล่าลือต่าง ๆ การวางแผนครอบครัวยังมีข้อจำกัดอีกบางประการ เช่น การรับบริการต้องเป็นไปตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ ซึ่งบางคนมักจะไม่ได้ให้ความสำคัญในเรื่องนี้ แต่จะให้ความสำคัญกับกิจกรรมการเกษตรและพิธีกรรมตามจารีตประเพณีมากกว่า สำหรับการทำให้มันถาวรต้องใช้เวลามากกว่าซึ่งในบางโอกาสไม่สอดคล้องกับสังคมการเกษตรที่ต้องใช้แรงงานเป็นหลัก นอกจากนี้แล้วการรับบริการทุกอย่างต้องเสียค่าใช้จ่ายทั้งค่าบริการและค่าเดินทาง สำหรับชาวบ้านบางกลุ่มถือว่าเป็นค่าใช้จ่ายที่แพงพอสมควร

ผลกระทบของการที่ชาวเขามีการคุมกำเนิดกันน้อยคือ ทุกหมู่บ้านมีจำนวนประชากรในวัยเด็กมากกว่าในวัยอื่น จึงเป็นภาระในการเลี้ยงดูของครอบครัว และเด็กนักเรียนส่วนใหญ่ไม่สามารถเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาได้ นอกจากนี้แล้วยังไม่มีอาชีพและไม่มีพื้นที่ทำกินรองรับอย่างเพียงพอ

จากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ชาวเขามีทัศนคติเกี่ยวกับการมีบุตรเปลี่ยนแปลงไป มุเซอมีระบบวิถีชีวิตเกี่ยวกับชีวิตแบบสุขนิยมในปัจจุบันที่เน้นความสุขทางด้านจิตใจมากกว่าชีวิตในอดีตและอนาคต พร้อมทั้งจะเปลี่ยนแปลงแก้ไขหากไม่ขัดต่อกรอบคิดเรื่องคติความเชื่อทางศาสนา จึงมีแนวโน้มที่เป็นไปได้ว่ามุเซอต้องการมีบุตรเพียง 2 คนโดยไม่เลือกเพศส่วนแม้ยังมีความคิดด้านวัตถุนิยมที่เชื่อมโยงกันระหว่างโลกปัจจุบันและโลกหลังตาย จึงต้องมีลูกผู้ชายเช่นไหว้ผีบรรพบุรุษและสืบสายสกุล ครอบครัวแม้รุ่นใหม่ต้องการมีบุตรชาย 2 คน และมีบุตรหญิงเพียง 1 คน

เพื่อให้การดำเนินการส่งเสริมการวางแผนครอบครัวของชาวเขาในเขตพื้นที่ของโครงการหลวงมีประสิทธิภาพมากขึ้น คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะให้เพิ่มความรู้ที่ถูกต้องแก่เครือข่ายและกลุ่มสตรีที่จะต้องจัดตั้งขึ้นมาเพื่อสนับสนุนการวางแผนครอบครัว รวมทั้งส่งเสริมวิธีการคิดให้ครอบคลุมถึงสถานการณ์และสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง และควรสนับสนุนค่าใช้จ่ายและวัสดุอุปกรณ์ในการวางแผนครอบครัวด้วย ส่วนการป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่มีผลมาจากการวางแผนครอบครัวกันน้อย ควรจะส่งเสริมการเกษตรแบบปราณีตและฝึกอาชีพนอกการเกษตรให้มากขึ้น รวมทั้งส่งเสริมให้เด็กชาวเขามีโอกาสศึกษาต่อเพิ่มมากขึ้นจนจบระดับสูงพอที่หางานทำได้ นอกจากนี้แล้วควรที่จะเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน และส่งเสริมการรวมกลุ่มผลประโยชน์เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาของชุมชน